

A NEMZETKÖZI JOG AZ EGYHÁZ TÁRSADALMI TANÍTÁSÁBAN

ÁDÁNY Tamás Vince*

Az írott történelem kezdetéig visszanyúló nemzetközi jogrend elmúlt kétszáz évének története meglehetősen intenzív, turbulens változásokat hozott. A nemzetközi közösség tagállamainak száma száz év alatt négyszeresére nőtt, a szabályozott kérdések száma és a szabályozás mélysége meghatározódott. A mennyiségi mellett a minőségi változások is elemi erejűek voltak. A II. világháború és a holokauszt okozta globális sokkhatás, és az atomfegyverek realitása soha korábban nem látott, minden túlzás nélkül történelmi paradigmaváltásra sarkallta az emberiséget. Jelen írás szempontjából e változás legfontosabb két tünete az volt, hogy (1) az írott történelem folyamán először született olyan szabály, amely a szuverén államoknak (két kivétellel) megtiltotta a háború indítását. Továbbá (2) a vesztfáliai békeszerződések óta szuverének egymás közötti kapcsolataként értelmezett nemzetközi közösségben végleg megtört az államok kizárólagos szerepe, és az egyenlő méltósággal rendelkező emberek¹ saját jogon, közvetlen – bár technikailag korlátozott – jogalanyiságot nyertek az államok közötti térben.

Az ezt követő évtizedek nemzetközi jogát a két szemben álló kelet-nyugati tábornak egymás kölcsönös (és ezzel lényegében az emberi faj) elpusztítására való képessége határozta meg.² A helyzet abszurditását fejezte ki a képesség angol rövidítése (MAD), ami egyúttal „őrültet” is jelent. A nemzetközi jog fejlődése azonban ezekben az „őrült” évtizedekben is különösen gyümölcsöző volt, sokszáz éves szabályozások nyertek modern, szerződéses formát, és új területeken születtek nemzetközi megállapodások.

* Egyetemi docens, PPKE JÁK.

¹ Vö. *A Katolikus Egyház Katekizmus*. Budapest, Szent István Társulat, 2020. 1934. pont. (A továbbiakban: Katekizmus).

² Henry D. SOKOLSKI (ed.): *Getting MAD: nuclear mutual assured destruction, its origins and practice*. Strategic Studies Institute, US Army War College, 2004. V–VII.

Ebben a forrongó közegben az Egyház által hirdetett örök Igazság képviselője azt is igényelte és igényli a mai napig, hogy a társadalmi tanítás ne csak az egyes országok társadalmait célozza, hanem egyes elemeiben már az államok nemzetközi közösségén belüli kapcsolatokra nézve is fogalmazzon meg iránymutatásokat. Ezek gyakran a Tanítóhivatal által a társadalmakon belülré intézett felhívások, mint a közjó, a méltóság, a szolidaritás és a szubszidaritás újraértelmezését, nemzetközi szintre történő kiterjesztését jelentik.

Kínálkozó lehetőséget teremtett erre az, hogy amikor a Pápai Állam az olasz egység kialakításával elveszítette lényegében teljes területét, a Szentszék saját jogon, nem-államként maradt a nemzetközi jog alanya. Így nem önös állami érdekek képviselőjeként csatlakozott a nemzetközi jog alakításáról zajló diskurzushoz, hanem egy következetesen képviselt, a világ számos vezetője által elfogadott értékrend tekintélyes értelmezőjeként.

1. A társadalmi tanítás nemzetközi jogi elemeinek alapjai és címzettje

A társadalmi tanításban megjelenő, nemzetközi jogra alkalmazandó elemek általános mércéjeként és szentírási alapvetésekként többek között Máté evangéliumának az utolsó ítéletről szóló versei szolgálhatnak. A 25. fejezet „Elébe gyűlnek mind a nemzetek” kezdetű 32. ígerésének jelentése egyszerre hordozza magában az egyének sokaságát, lényegében az emberiség egészét, és a mai értelemben vett nemzeteket is. A Máté és Lukács evangéliumában hirdetett,³ a keresztény világon messze túlmenően érvényes erkölcsi arany szabály – „úgy bánjatok az emberekkel, ahogy szeretnétek, hogy veletek bánjanak” – az „*omnes gentes*” kettős jelentése miatt igaz lesz tehát nem csak az emberek egymás közötti, hanem a társadalmak egymás közötti kapcsolataira is.⁴ Mivel ez a fordulat ráadásul azt is kifejezi, hogy nem csak a választott népre vonatkozik az Írás ezen részlete, hanem kifejezetten mindenkire, ezért nem meglepő módon az alább tárgyalt témák esetében viszonylag gyakori, hogy a katolikus társadalmi tanítás *expressis verbis* nem csak a hívekhez szól, hanem minden jóakarátú

³ Mt 25,40 és Lk 25,45 „Bizony mondom nektek, amit e legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek.”

⁴ Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa: *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma. Őszentsége II. János Pál pápának a társadalmi tanítás tanítómesterének, az igazságosság és a béke evangéliuma tanúságtévőjének*. Róma, 2006. május 26. 157. pont. [A továbbiakban: *Kompendium*] <http://tinyurl.com/yc27s9hh>

emberhez. Mivel minden emberhez és minden társadalomhoz szólnak, ezért az alábbi felhívásoknak nem a klérus a kizárólagos címzettje, sőt! „A világi hívők feladata, hogy »keresztény elkötelezettséggel mintegy lélekkel hassák át a földi dolgokat, és ezekben mutassák meg, hogy a béke és az igazság tanúi és munkásai.«⁵

A Tanítás alábbi részletei tehát nem csak a Katolikus Egyház nemzetközi kapcsolatokban elfoglalt helyét, vagy, még szűkebben csak a szentszéki diplomácia kereteit jelöli ki. A világi hívek körénél is tágabb címzetti körként azonosítható lényegében az emberiség családjának egésze, a teljes nemzetközi közösség.

A hatvanas években, amikor a legfontosabb nemzetközi jogi kodifikációs munkák zajlottak, és ezek mellett a *Mater et Magistra*, vagy még inkább a *Pacem in terris* enciklikák és a II. Vatikáni Zsinat *Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori konstitúciója születtek, a nemzetközi jogtudományban és a nemzetközi kapcsolatok elméletével foglalkozó irodalomban is komoly vita zajlott a „nemzetközi közösség” fogalmának meghatározásáról, illetve meghatározhatóságáról.⁶

Ahogy a bevezetőben szerepelt, ez a közösség struktúrájában az egykori Civitas Christiana utóda,⁷ amely a vesztfáliai békeszerződések után jellemzően az államok szuverén egyenlőségére épül. Ebben a rendszerben az elsődleges (sőt, 1945 előtt még kizárólagos) szereplők az államok, ezért logikus lenne, hogy a társadalmi tanítás nemzetközi elemei elsősorban az állami és államközi intézményekhez szóljanak. A XX. század második felének egyik nagy jogtechnikai újítása arra – az egyházi tanításban régóta következetesen képviselt – felismerésre épül, hogy ezek az absztrakt intézmények emberi intézmények, amelyek működése emberi döntéseken keresztül valósulnak meg. A társadalmi tanítás valóra váltása tehát nemzetközi elemeiben sem kizárólag az absztrakt intézményekhez szól, hanem az azokat működtető emberekhez. A nemzetközi közösség tehát az egyház tanításában nem csak az államok közösségét jelenti, hanem az emberek közösségét is. Szükségszerűen az egyforma méltósággal rendelkező ember lesz tehát az államok közötti kapcsolatokra vonatkozó tár-

⁵ Katekizmus 2442. pont.

⁶ Ld. Tomasz WIDLAK, „From international society to international community: The constitutional evolution of international law.” (2015). Gdansk University Press, 2015 21–47.

⁷ Ld. bővebben: Hedley BULL: *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. 4. kiad. Columbia University Press, 2012.; David P. FIDLER: *A Theory of Open-Source Anarchy*. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Vol. 15., 2008/1. 259–284.

sadalmi tanítás mércéje is.⁸ Ebből a méltóságból ugyanis jogok fakadnak, és ezek a jogok „megelőzik a társadalmat, és kötelezőek reá nézve. Megalapozzák minden tekintély erkölcsi legitimitását: ha egy társadalom megcsúfolja vagy pozitív törvényhozásában megtagadja őket, saját erkölcsi legitimitását ingatja meg.”⁹

2. A szuverenitás és annak korlátai a Tanítóhivatal megnyilatkozásaiban

Az Egyház társadalmi tanítása, bár úgy tűnhet, a fentebb vázolt történelmi eseményekre adott pusztá reakciójaként jelentkezik, következetessége miatt igen gyakran megelőzi a nemzetközi szabályozás kialakulását,¹⁰ vagy sok esetben egy-egy alakulóban lévő, nascens nemzetközi jogintézmény gyorsabb vagy szélesebb körű elfogadásához járulhat hozzá. De nem riadt vissza a Tanítóhivatal attól sem, hogy a nemzetközi hatalmi politikát közvetlenül érintő kérdésekben is felszólaljon, különösen a totalitárius rendszerek ellen.

A XII. Pius pápa által közel kilencven éve kiadott, *Summi pontificatus* kezdetű enciklika például a II. világháború első napjaiban jelent meg. Ez a levél számos elemében a későbbi, elvi élű nemzetközi szerepvállalás előfutára és alapvetése; címzettjei azonban ekkor még elsősorban a Klérus tagjai. Lényeges üzenete, hogy az államok függetlensége, szuverenitása nem válhat feltétlenné, mert ez ellentétes lenne a természetjoggal.¹¹ Megjelenésekor, amikor a szuverén hatalom autonómiájának korlátlanágát hirdető ordas eszmék milliók módszeres elpusztításához vezettek, különösen fontosak voltak az alábbi megállapítások:

„Hamis az a felfogás, [...] mely az állam korlátlan tekintélyéről beszél és nem csupán a nemzetek belső életére, jólétére és természetes fejlődésére káros, hanem a népek nemzetközi viszonylataira

⁸ Vö. Katekizmus 1938. pont.

⁹ Ez a megállapítás azonban nem vezethet az individualista etika dominanciájához, a közjóra törekvés kötelezettsége miatt ez nem lenne helyes értelmezés. Vö. *A II. Vatikáni Zsinat Gaudium et spes kezdetű lelkipásztori konstitúciója az Egyházzól a mai világban*. Róma, 1965. december 7. 30. pont.

¹⁰ Ld. pl. az emberi méltóság és az egyén szerepének felértékelődése, a közjó és a szolidaritás elveinek képviselése a Milenniumi-és a Fenntartható fejlődési célokat évtizedekkel megelőzőve pl. a Populorum progressio-ban.

¹¹ XII. Pius pápa: *Summi pontificatus* kezdetű apostoli körlevele. Róma, 1939. október 20. 72–73. pontok.

is áll, mert szétrombolja a nemzetek fölötti közösséget, kivonja a nemzetközi jog alól az alapot és a tartalmat.”¹²

Ezek a tételek évekkkel, vagy akár évtizedekkel később az ENSZ Alapokmányban előírt együttműködési kötelezettségeben, az 1948-as Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában, vagy az ezredforduló ENSZ-es fejlesztéspolitikai céljaiban születtek újjá tételes jogi formában.

A vesztfáliai béke óta alakuló államközi rendszer legfőbb jellegzetessége 1945-ig az államok szerepének kizárólagossága volt, amihez képest radikálisan újszerű koncepció lett (a szubszudiaritás elvének is megfelelően) az egyének nemzetközi jogi szerepvállalása. Önmagában is figyelemre méltó, hogy a szociális enciklikák közé sorolt *Mater et magistra* kezdetű körlevél önálló fejezetet szentelt a „problémák nemzetközivé válásának”, és ennek a felismerésnek a részeként fogalmazta meg az államközi rendszerben az egyén szerepét, öt évvel megelőzve az ENSZ kötelező erejű, nemzetközi szerződésekben megjelenő emberi jogi szabályozását, és megerősítve az 1948-as Emberi jogok egyetemes nyilatkozatában kitűzött célokat.¹³

Az emberi jogoknak (is) alapját képező emberi méltóság sarkalatos szerepe a társadalmi tanításban magától értetődő, azonban a nemzetközi kapcsolatokra vonatkozó megállapítások során a szabályozás valósága azt mutatja, hogy a szuverenitás értelmezése nélkül nem lehet nemzetközi jogról beszélni. Az állami szuverenitás, ha ma már nem is kizárólagos értéke a nemzetközi jognak, annak még mindig meghatározó, domináns mozgatórugója. Így természetesen a szuverén egyenlőség elismerése a modern társadalmi tanítás nemzetközi jogi elemeinek is egyik fontos sarokköve, azonban a szuverenitás soha nem szerepelt önmagáért való, kizárólagos értéként

Már a XIX. század végén, XIII. Leó pápa *Immortale Dei* kezdetű enciklikájában megjelenik az isteni eredetű közjónak alávetett, világi szuverén hatalom tiszteletben tartása,¹⁴ és ezt elevenítette fel XII. Pius is a *Summi pontificatus*ban.¹⁵ Mindkét enciklika abban az időben született, amikor a nemzetközi jog a szuverenitás korlátozását lényegében csak a szuverén saját jóváhagyásával látta meg-

¹² Uo. 71. pont.

¹³ XXIII. JÁNOS pápa: *Mater et magistra* kezdetű enciklikája a szociális kérdés időszerű alakulásáról a keresztény tanítás fényében. Fordította: Dér Katalin. Róma, 1961. 219. pont. <https://tarsadalomformalas.kife.hu/xxiii-janos-papa-mater-et-magistra/>

¹⁴ XIII LEÓ pápa: *Immortale Dei kezdetű enciklikája az államok keresztény alkotmányáról*. Róma, 1885. november 1. 18. pont.

¹⁵ *Summi pontificatus* 58. pont.

valósíthatónak, azonban a társadalmi tanításon keresztül az Egyház már ekkor is a közjó mércéjén keresztül állapította meg, hogy a világi hatalom tisztelete igazolható-e. A közjótól végletesen eltérő, vagy azt önkényesen átfogalmazó szuverenitást a Tanítóhivatal nem ismerte el értékként.

Sőt, a II. világháború után a szuverenitás és a közjó kapcsolatának vizsgálata oda vezetett, hogy a Kompendium ma már arról ír, hogy „*A nemzeti szuverenitás [...] nem abszolút. A nemzeteknek tudniuk kell egy közös cél javára lemondaniuk jogaik egy részének gyakorlásáról, annak a tudatában, hogy mind egy „családot” alkotnak [...]*”¹⁶ Vagyis éppúgy, mint ahogy az Evangélium erkölcsi arany szabálya – cselekedj mással úgy, ahogy veled szeretnéd, hogy cselekedjenek – alkalmazható az államok egymás közötti viszonyaira is, a közjó fogalma is rendelkezik egyfajta nemzetek közötti értelmezési tartománnyal.

Ennek szükségszerűségét a *Pacem in terris* körlevélben fogalmazta meg XXIII. János pápa 1961-ben, akkor, amikor a nemzetközi jog és a nemzetközi kapcsolatok tudományának számos képviselője heves vitában állt annak eldöntésére, hogy vajon az államok függetlensége vagy inkább kölcsönös függősége határozza-e meg az államközi rendszert.¹⁷ Ezért a maga korában világpolitikai vezető szinten kifejezetten előremutató volt a *Pacem in terris* megfogalmazása a szuverén hatalmak között értelmezett közjó viszonyának újabb árnyalatáról:

„Ezeket tudva, nyilvánvaló, hogy az egyes államok, elkülönülve a többitől, saját érdekeikről megfelelően gondoskodni, magukat, amint ez szükséges, fejleszteni egyáltalán nem tudják. Bármily államnak ugyanis a jóléte és fejlődése már a többi jólétének és fejlődésének részben a következménye, részben az oka.”¹⁸

A kölcsönös függőség tehát tagadhatatlanul létezik az államok között, azaz szuverén függetlenségük már nem az egyedüli meghatározója kapcsolatrendszerüknek. A kölcsönös függőség mellett a gyarmati rendszer felszámolása és az egyre több állam közötti, egyre intenzívebb kapcsolatok vezettek el a globalizáció komplex folyamataiig. Ezek a folyamatok globális viszonylatban jótékony és káros hatásokkal egyaránt bírtak. Korábban elképzelhetetlen méretű jólétet és gazdasági növekedést eredményeztek egyes országokban, ugyanakkor ko-

¹⁶ Kompendium 435. pont.

¹⁷ William L. TUNG: *International Law in and Organizing World*. New York, Crowell, 1968. 43.

¹⁸ XXIII. JÁNOS pápa: *Pacem in terris kezdetű enciklikája az igazságon, igazságosságon, szereteten és szabadságon felépítendő békéről a nemzetek között*. Róma, 1963. november 4. 131. pont.

moly és egyre mélyülő globális egyenlőtlenségeket¹⁹ és a természeti környezet tisztító kihasználását is okozták.

A hidegháború végével egypólusúvá váló világrendben a nemzetközi kapcsolatok fejlődése eleinte felgyorsult, mintha egyfajta „kuktafazékból” tört volna ki: a globalizáció pozitív és negatív hatásai is felerősödtek. Az Egyház által következetesen képviselt Tanítás ebben az időszakban új szerepet kapott, és régi-új témákkal is bővült. A korábbi, sporadikus nemzetközi szabályozási előzmények után új kihívást jelentett a például a környezetvédelem kérdése, a béke és a fejlődés kapcsolata.²⁰

A gazdasági fejlődés egyenlőtlensége és mindenképp fölé helyezése valóban összeegyeztethetetlen az államok között értelmezett közjó gondolatával éppúgy, mint az emberi méltóság egyenlőségével és az erre tekintettel értelmezett szubszidiaritással is. Azonban a társadalmi tanításban több helyen visszatérő utalás az egész emberiség családjára azt is jelenti, hogy a globalizáció teljes tagadása és az államok befelé fordulása hasonlóképpen elfogadhatatlan.

A globalizáció vadhajtásai miatti társadalmi ellenszenv több országban olyan politikai és eszmei folyamatokat is indukált, amelyek a globalitással, a ködösen megfogalmazott „külsővel” szemben a szuverenitás kizárólagosságában, a „hazai”, a „miénk” mindenképp fölé tételében véltek választ találni a problémákra. Az új szuverenista mozgalom nem a globalizáció káros hatásai ellen szólal fel, hanem a területileg meghatározott állam függetlenségét hirdeti, és természetesen jár együtt a saját állam elsőségének hangsúlyozásával. A Tanítóhivatal az elmúlt 150 évben rendszeresen felszólalt a világi hatalom ilyen értelmezése ellen.

Nem meglepő tehát, hogy a globalizáció hátrányaira egy egészen másfajta választ találunk a pápai enciklikákban, különösen a XXI. századi körlevelekben. Ez a válasz, amellyel, hogy azonosítja és elítéli a globalizáció káros gazdasági, szociális, környezetvédelmi, sőt, biztonságpolitikai hatásait mégsem ítéli el magát a globalizációt, mint folyamatot vagy a globalitást, mint jelenséget. A Tanítóhivatal által következetesen és egymással összefüggésben javasolt alábbi megoldások közös eleme, hogy nem az állami szuverenitás egyeduralkodóvá tételének irányába mutatnak, hanem ellenkezőleg, a nemzetközi jog és intézményrendszer megerősítését szorgalmazzák. Hamis képet adnánk azonban a társadalmi tanításról, ha azt csak az egyén-állam-nemzetközi közösség

¹⁹ Amelyekre már a *Populorum progressio* is több ponton érdemben reagált. Ld. pl. 57., 61–65. pontok.

²⁰ II. János Pál pápa: *Centesimus annus kezdetű enciklikája a Rerum novarum enciklika kibocsátásának századik évfordulója alkalmából*. Róma, 1991. május 1. 52. pont.

háromszög csúcsai közötti formális választásra szorítanánk, mivel az elmúlt 150 évben a közjóra törekvés mindhárommal szemben támasztott tartalmi elvárásként jelentkezik.

VI. Pál pápa 1967-ben, a tételes nemzetközi jogot messze megelőzve adta ki a formális jogegyenlőség helyett a nemzetállamok valódi esélyegyenlősége felé mutató *Populorum progressio* kezdetű enciklikát. Ebben a nemzetközi szerződések igazságosságának vizsgálatára alkalmazva évtizedekkel megelőzve a fenntartható fejlődés vagy a közös, de megosztott felelősség nemzetközi jogi koncepcióit, határozottan elvetette a szabad piaci szempontok kizárólagosságát.²¹ Ahogy a közjó fogalmát is a társadalmon belüli értelméből emelte át a Tanítóhivatal a nemzetközi kapcsolatokra, úgy a globális gazdasági egyenlőtlenségek ellen is a korábbi szociális enciklikák alapján szólalt fel. A *Rerum novarum*nak a megegyezés méltányosságáról szóló tanítását VI. Pál kifejezetten a „világ népei közötti szerződésekre” is érvényesnek írta le.²²

Ebből azonban soha nem következett a nemzetközi közösség atomizálásának igénye, vagy akár csak az állam autonómiáját technikailag jobban kiszolgáló bilaterализmus feltámasztásának támogatása. Ellenkezőleg, a Tanítóhivatal a megoldást már ekkor a multilaterális szerződéses eszközök igazságosabb használatában látta.²³

20 évvel később, Szent II. János Pál pápa a hatvanas évek optimizmusa helyett rosszabbodó helyzetben adta ki *Sollicitudo rei socialis* kezdetű körlevelét. A hidegháború végének világpolitikai realitása valóban nem volt biztató. Az akkor már negyven éve domináns kelet-nyugati szembenállás mellett egyértelművé vált a gazdasági erőviszonyok alapján egy globális észak-dél ellentét is. Ennek ellenére az enciklikában a Szentatya a világban tapasztalható pozitív vonásokra is figyelmet fordított. Ezek között elsőként az emberi méltóság kitüntetett szerepének felismerését említi az enciklika, és ebben a tekintetben kifejezetten elismerően szól az ENSZ emberi jogi tevékenységéről. A pozitívumok között szerepel továbbá a kölcsönös függőség felismerése, azaz már ekkor látszott, hogy az emberek globálisan is jobban tudatában vannak közös sorsuknak, ami ekkor már magában foglalta az erőforrások szűkösségének tudatát is. Emellett a békére való törekvés „oszthatatlan gondjában” is osztozik minden ember.²⁴

²¹ VI. PÁL pápa: *Populorum progressio* kezdetű enciklikája. Róma, 1967. március 26. 58. pont.

²² Uo. 59. pont.

²³ Uo. 61. pont.

²⁴ II. János Pál pápa *Sollicitudo rei socialis* kezdetű enciklikája a *Populorum progressio* kezdetű enciklika huszadik évfordulójára. Róma, 1987. december 30. 26. pont.

Néhány évvel később, a XX. század végének „új dolgairól” szóló *Centesimus annus* kezdetű enciklika már arra a megállapításra jutott, hogy „a szociális kérdés súlypontja bizonyos értelemben nemzeti keretek közül nemzetközi síkra helyeződött át.”²⁵ A megoldás kulcsaként azonban itt sem az állami keretek erősítése jelenik meg, hanem az sokkal inkább a Szentszék aktív részvételével kialakított új „népek joga” lehet, az Egyesült Nemzetek kitüntetett szerepével.

A *Centesimus annus* kiadásakor a világ szekuláris tudományaiban is hasonló gondolatokról zajlott diskurzus.²⁶ A gazdasági egyenlőtlenségek elleni fellépés a kezdeti nehézségek ellenére meg is indult az Egyesült Nemzetek Szervezetében, és a Millenniumi-és később a Fenntartható fejlődési célok rendszerében a szolidaritás és a szubszidiaritás számos konkrét pontban öltött testet.²⁷ A 2008-ban kirobbant globális pénzügyi válság azonban brutálisan jelezte a továbbra is meglévő globális szabályozási hiányosságokat és a meglévő gazdasági egyenlőtlenségeket.

Részben erre a válságra reflektált XVI. Benedek pápa *Caritas in veritate* kezdetű enciklikája, amelynek rendszere egészen konkrét, világi hatalmak által is könnyen értelmezhető tartalommal töltötte meg az államok közötti közjó fogalmát. A megoldás, a korábbi enciklikákhoz hasonlóan ezúttal is a nemzetközi intézményrendszer megfelelő erősítésében jelentkezett. Az ENSZ reform sürgetése mellett egy korábban nem látott kifejezés is felbukkan XVI. Benedek pápa tanításában, aki több megszólalásában is támogatta az ún. „védelmi felelősség” nemzetközi jogi koncepcióját.²⁸

Ez, az enciklika szövegében csöndesen megbújó elv az ENSZ fennállásának 60. évfordulóján tartott csúcsertekezleten, a világ vezetői által tulajdonképpen közfelkiáltással elfogadott szabályrendszert jelenti, amely a fegyveres erőszak jogszerű alkalmazásának reformjából született. A háromlépcsős eljárás alapja, hogy minden szuverén állam *köteles* megvédeni polgárait a legsúlyosabb, tömeges emberi jogi jogsértésektől, az úgynevezett atrocitás bűncselekményektől, mint amilyen a népirtás, az emberiesség elleni bűncselekmény vagy a háborús

²⁵ II. János Pál pápa: *Centesimus annus* kezdetű enciklikája a *Rerum Novarum* enciklika kibocsátásának századik évfordulója alkalmából. Róma, 1991. május 1. 21. pont.

²⁶ SIMAI Mihály: Világegyházak és globális kihívások a XXI. században. *Magyar Tudomány*, 2006/6. 715.

²⁷ Katarzyna CICHOS – Jarosław A. SOBKOWIAK – Ryszard F. SADOWSKI – Beata ZBARACHEWICZ – Radosław ZENDEROWSKI – Stanisław DZIEKOŃSKI (eds.): *Sustainable Development Goals and the Catholic Church: catholic social teaching and the UN’s Agenda 2030*. New York, Routledge, 2021. 256–274.

²⁸ XVI. BENEDEK pápa: *Caritas in veritate* kezdetű enciklika az ember teljes értékű fejlődéséről a szeretetben és az igazságban. 2013. január 22. 67. pont.

büntett. A függetlenség, a szuverenitás tehát már nem ad felmentést e büntettek alól, és a szabályrendszer második lépcsője ezért azt is egyértelművé teszi, hogy ezek elkövetése nem tarthat a belügyek adta szabadság körébe.

A dokumentum elfogadásakor a világ államainak vezetői úgy nyilatkoztak,²⁹ hogy

„Készen állunk arra, hogy közösen, időben és határozottan lép-jünk fel, a Biztonsági Tanácson keresztül, az Alapokmány – benne a VII. fejezet – alapján, eseti jelleggel és amennyiben lehetséges, a releváns regionális szervezetekkel együttműködve, ha a békés intézkedések elégtelennek bizonyulnának és a nemzeti hatóságok nyilvánvalóan nem védenék meg lakosságukat a népirtástól, háborús bűncselekményektől, az etnikai tisztogatástól és az embe-riesség elleni bűncselekményektől.”

2008-ra az állam és az állami szabályozás szerepe nyilvánvalóan megvál-tozott a Summi pontificatus vagy a Populorum progressio korához képest, az állam szuverenitása új korlátokkal nézett szembe.³⁰ A nem-állami szerep-lők, a már korábban is elismert munkát végző nemzetközi civil szervezetek szerepének elismerése mellett ez a válság megoldása érdekében az Egyház a szuverenitás szerepének újraértelmezését, a civil társadalom közvetlenebb szerepvállalásának erősödését javasolta.³¹ Az államon belüli változások mellett enciklika több ponton jelzi, hogy sürgető szükség van egy „megújuló szolidari-tásra”³² az államok között, például az energiapolitika vagy a környezetvédelem, különösen az éghajlat védelme területén.³³ Egy olyan rendszert szorgalmazott tehát XVI. Benedek pápa, amelyben az állam és a nemzetközi közösség között egy kiegyensúlyozott feladatmegosztás áll fenn, úgy, hogy a szolidaritás és a szubszidiaritás elvei közötti szoros kapcsolat megmarad.³⁴

²⁹ Ld. ENSZ Közgyűlés: World Summit Outcome Document. A/RES/60/1 (2005. október 24.) A határozatot állam-és kormányfői szintű képviselet mellett, formális szavazás nélkül, azaz ellenszavazat nélkül, közfelkiáltással fogadták el.
https://www.un.org/depts/dhl/resguide/r60_resolutions_table_eng.htm

³⁰ Caritas in veritate 22. pont.

³¹ Uo. 24. pont.

³² Uo. 49. pont.

³³ Uo. 51. pont.

³⁴ Uo. 58. pont.

„A népek teljes körű fejlődése és a nemzetközi együttműködés megköveteli, hogy létesüljön egy magasabb szinten a szubszidiaritás elve szerint működő nemzetközi rend a globalizáció irányítására, és hogy ez képes legyen megvalósítani az erkölcsi rendnek megfelelő társadalmi rendet, valamint azt a kapcsolatot az erkölcs és a társadalom illetékességi köre, a politika és a gazdasági és civil világ között, amelyeket már az Egyesült Nemzetek alapokmánya kifejtett.”

Az egyetlen állam szuverenitását a többi fölé helyező politika már a fentiek alapján sem lenne igazolható, azonban Ferenc pápa *Fratelli Tutti* kezdetű enciklikája ezt még egyértelműbben elutasítja, a védelmi felelősség koncepciójának közvetlen említése nélkül, azt tartalmában felidézve: „amikor egy bizonyos politika gyűlöletet és félelmet ébreszt más nemzetekkel szemben saját országa jóléte nevében, az aggodalomra ad okot, időben kell reagálni, és azonnal korrigálni kell a folyamatot.”³⁵

Ferenc pápa a *Fratelli Tutti* és a *Laudato si'* enciklikákban azt is tényként jelzi, hogy a nemzetállami funkciók meggyengültek, mert a nemzetek feletti „gazdasági-pénzügyi szektor egyre inkább eluralkodik a politika felett.” Erre azonban – a fenti előzmények alapján aligha meglepően – nem a nemzetállam megerősítését, különösen nem kizárólagossá tételét javasolja kezelésként, hanem arra jut, hogy ebben „az összefüggésben nélkülözhetlenné válik olyan erősebb és hatékonyan megszervezett nemzetközi intézmények kialakítása, amelyeknek a vezetőségét a nemzeti kormányok közötti egyetértéssel igazságosan jelölik ki és hatalommal vannak felruházva a jogsértések szankcionálására.”

A napjainkban tapasztalható változások talán csendesebb üteműek, mint a háborús sokkok utáni paradigmaváltások voltak a XX. században, de az általunk ismert világ ismét messzemenő átalakulás alatt áll. A Tanítóhivatal a nemzetközi jogra és a nemzetközi kapcsolatokra vonatkozó iránymutatásai azonban sokkal régebbi gyökereik, és a mégoly radikális változások közepette is következetesek maradtak: optimistább és elkeserítő világpolitikai helyzetekben egyaránt. Okkal bízhatunk tehát benne, hogy érvényességük a közeljövőben sem fog csökkenni, ezért talán nem önzés, ha zárásként, bizakodva, egy optimistább korból származó célkitűzés jókívánóságát felidézve nézünk a jövő fordulatai elébe:

³⁵ FERENC pápa: *Fratelli Tutti kezdetű enciklika – A testvériségről és a társadalmi barátságról*. Assisi, 2020. október 3. 192. pont.

„Hát jöjjön el végre a derű napja, amikor a népek kapcsolatait ezek a jelek fogják kísélni: tisztelet, barátság, egymás kedvét kereső segítség, és olyan közös cselekvés, amely azon alapul, hogy minden nép az öntudat legmagasabb fokán vállalva a maga terheit és a maga kötelességeit, a közös fölemelkedésért dolgozik.”³⁶

³⁶ Populorum progressio 65. pont.